

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2013. Цей переклад здійснено за дорученням та за підтримки Трастового фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є обов'язковим для Суду. Для більш докладної інформації дивіться повне позначення авторського права у кінці цього документу.

© Council of Europe / European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe / Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ДРУГА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ЗОРИКА ЙОВАНОВІЧ проти СЕРБІЇ»

(Заява № 21794/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

26 березня 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

09/09/2013

Дане рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. До його тексту можуть бути внесені редакційні зміни.

У справі «Зоріка Йовановіч проти Сербії»,

Європейський суд з прав людини [надалі також – “Європейський суд”, “Суд”] (Друга Секція), засідаючи Палатою у такому складі:

Гвідо Раймонді (Guido Raimondi), *Голова*,
Дануте Йочієне (Danutė Jočienė),
Пер Лоренсен (Peer Lorenzen),
Драголюб Поповіч (Dragoljub Popović),
Ішил Каракас (Işıl Karakaş),
Небойса Вучініч (Nebojša Vučinić),
Пауло Пінто де Альбукерке (Paulo Pinto de Albuquerque), *судді*,
та Франсуаза Еленс-Пассос (Françoise Elens-Passos), *заступник*

Секретаря Секції,

після проведення 5 березня 2013 року наради за зачиненими дверима, постановляє наступне рішення, винесене цього ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 21794/08) проти Сербії, яку подала до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – «Конвенція») 22 квітня 2008 року громадянка Сербії, пані Зоріка Йовановіч (надалі – «заявниця»).

2. Заявницю, якій було компенсовано витрати з надання правової допомоги, представляла пані Д. Говедаріца, практикуючий юрист з м. Баточіна. Уряд Сербії (надалі - «Уряд») був представлений його Уповноваженим, паном С. Царічем.

3. Заявниця скаржилась на те, що органи влади Сербії протягом тривалого періоду часу не спромоглися надати їй будь-яку інформацію про справжню долю її сина, який нібито помер під час перебування у державній лікарні, або ж будь-яке відшкодування у зв'язку з цим.

4. Заява була комунікована Уряду 12 квітня 2011 року. Було також вирішено розглядати питання про прийнятність і суть заяви одночасно (пункт 1 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявниця народилася у 1953 році та проживає у м. Баточіна.

6. Обставини справи у тому вигляді, як вони подавалися сторонами, можуть бути підсумовані наступним чином.

А. Специфічні обставини справи заявниці

7. 28 жовтня 1983 року заявниця народила здорового хлопчика у державній лікарні - Медичному центрі м. Чупрії (надалі – «МЦЧ»).

8. Перебуваючи у МЦЧ у період часу з 28 до 30 жовтня 1983 року, заявниця регулярно контактувала зі своїм сином.

9. 30 жовтня 1983 року лікарі повідомили заявницю, що її та її сина наступного дня будуть виписувати з лікарні.

10. Ввечері цього дня заявниця була зі своїм сином приблизно до 23 години, коли його забрали до окремої кімнати для новонароджених. Це було стандартною процедурою і до цього часу у сина заявниці не було жодних проблем зі здоров'ям.

11. Приблизно о 6.30 годині ранку 31 жовтня 1983 року черговий лікар поінформував заявницю, що “її дитина померла”. Почувши це, заявниця відразу ж побігла коридором до тієї кімнати, у якій її син провів ніч. Проте її фізично стримали двоє санітарів. Медсестра навіть намагалася зробити їй ін'єкцію заспокійливого, проте заявниці вдалося цього уникнути. Врешті-решт, не маючи іншого вибору і перебуваючи у шоковому стані, заявниця виписалася з МЦЧ. Пізніше її родичам повідомили, що розтин трупа немовля буде проводитись у Белграді і тому його тіло ще не може бути видане батькам. Заявниця та її родина були вкрай збентежені з приводу того, що розтин мав бути проведений у Белграді, оскільки це очевидно було відступом від звичної практики МЦЧ.

12. Починаючи з 2001 і особливо з 2002 року, сербські медіа почали широко висвітлювати численні випадки, подібні до справи заявниці (дивись для прикладу веб-сайт <http://www.kradjabeba.org> станом на 29 січня 2013 року).

13. 24 жовтня 2002 року заявниця надіслала запит до МЦЧ і просила надати їй всю документацію, що стосувалася смерті її сина.

14. 12 листопада 2002 року МЦЧ повідомив заявницю, що її син помер 31 жовтня 1983 року о 7.15 годині ранку і що його смерть була класифікована як “*exitus non sigmata*”, тобто як смерть з невідомих причин. МЦЧ стверджував, що жодної іншої інформації в наявності не було, оскільки його архіви за той час було затоплено і було знищено багато документів.

15. 22 листопада 2002 року Муніципалітет м. Чупрії у відповідь на запит заявниці повідомив її, що народження її сина було зареєстроване у міських архівах, а його смерть – ні.

16. 10 січня 2003 року чоловік заявниці (батько дитини) подав до прокуратури міста Чупрії скаргу про вчинення злочину медичним персоналом МЦЧ, якого заявниця вважала відповідальним за “викрадення її сина”.

17. 15 жовтня 2003 року прокуратура міста Чупрії відхилила скаргу як безпідставну, оскільки “були докази того, що син [заявниці] помер 31 жовтня 1983 року”. Жодного іншого обґрунтування надано не було і немає даних про те, що якесь попереднє розслідування проводилось.

18. У березні 2004 року Муніципалітет м. Чупрії ще раз підтвердив зміст свого листа від 22 листопада 2002 року.

19. 29 квітня 2004 року МЦЧ надав заявниці свої внутрішні записи на підтвердження свого листа від 12 листопада 2002 року.

20. 19 вересня 2007 року Муніципалітет м. Чупрії підтвердив, що смерть сина заявниці ніколи офіційно не була зареєстрована.

21. 28 грудня 2007 року Муніципалітет м. Чупрії надав заявниці копії свідоцтва про народження її сина у відповідь на її попередню вимогу, а також запит МЦЧ на реєстрацію народження.

22. Тіло сина заявниці ніколи не видавалось заявниці чи її родині. Їм також ніколи не надавали звіт про результати розтину і не повідомляли про те, де і коли він ймовірно був похований.

23. У період з 12 червня 2009 року до 20 липня 2011 року Медичний центр м. Крагуєвац регулярно надавав лікування заявниці, зокрема, від різних симптомів, пов'язаних з депресією, які впливали з подій 1999 та особливо 2001 року.

В. Інші обставини, що мають відношення до справи

1. Запровадження нових процедур

24. 17 червня 2003 року у Міністерстві охорони здоров'я проведена зустріч з приводу поховання немовлят, які померли у лікарні. Під час зустрічі було, зокрема, вирішено, що тіла [дітей] могли бути передані батькам лише за умови підписання останніми спеціально розробленого для цієї мети формуляру.

25. У відповідь на направлений їм спеціальний запит Державної похоронної компанії (*JKP Pogrebne usluge*) від 17 жовтня 2003 року всі розташовані у м. Белграді державні установи охорони здоров'я також погодились, поміж іншого, запровадити процедуру, за якою спеціальна заява мала бути підписана (а) батьками чи іншими членами родини – про те, що вони були поінформовані про смерть лікарнею і що вони особисто займатимуться похованням, чи (б) юридичною особою або її представником – з того приводу, що вона займатиметься організацією поховання з огляду на те, що інші відмовились чи не в змозі зробити це. За відсутності вказаних заяв Державна похоронна компанія не буде забирати тіла з лікарень.

2. Парламентська доповідь від 14 липня 2006 року (Izveštaj o radu anketnog odbora obrazovanog radi utvrđivanja istine o novorođenoj deci nestaloj iz porodilišta u više gradova Srbije)

26. У 2005 році сотні батьків, які опинилися у такій самій ситуації, як заявниця, а саме ті, чиї новонароджені діти “зникли” після нібито їх смерті у лікарських палатах, особливо у 1970-ті, 1980-ті і 1990-ті роки, звернулися до Парламенту Сербії, вимагаючи сатисфакції.

27. 14 липня 2006 року Парламент офіційно прийняв звіт, який було підготовлено Слідчою Комісією, створеною для цієї мети. З висновків цього звіту вбачалося, зокрема, що (а) існували серйозні недоліки у чинному на той час законодавстві та у процедурах різних державних органів та установ охорони здоров'я; (б) ситуація давала підстави батькам сумніватися у тому, що ж у дійсності трапилося з їхніми дітьми; (с) жодні засоби захисту кримінально-правового характеру не могли бути ефективними з огляду на застосовні строки давності (дивись пункт 34 нижче); і (d) тому необхідно було об'єднати зусилля всіх органів влади та внести зміни до відповідного законодавства для того, щоби надати батькам адекватну сатисфакцію.

3. Заяви, виголошені Головою Парламенту

28. 16 квітня 2010 року національні медіа повідомили, що Голова Парламенту Сербії заявив про початок роботи над створенням Робочої групи Парламенту з метою підготовки нового законодавства, яке мало надати адекватну сатисфакцію батькам “зниклих дітей”.

4. Звіт Омбудсмана від 29 липня 2010 року (Izveštaj zaštitnika građana o slučajevima tzv. “nestalih beba” sa preporukama)

29. За результатами поглибленого розслідування з цього приводу Омбудсмен виявив, зокрема, що (а) у відповідний період не існувало жодних послідовних процедур і/чи законодавчих положень з приводу того, як діяти у ситуаціях, коли новонароджене немовля помирало у лікарні; (б) пануюча думка медиків полягала у тому, що батьків слід оберігати від душевного болю, пов'язаного з необхідністю поховання їхніх новонароджених дітей, через що цілком можливо, що певні пари умисно позбавлялися можливості це зробити; (с) звіти про результати розтину були зазвичай неповними, непереконливими, вкрай сумнівної достовірності; (d) в силу цього неможливо було виключити, що ті діти, про яких йде мова, насправді були незаконно відібрані у батьків; (е) повертаючись до ближчих часів, реакція Уряду у період між 2006 і 2010 роками була сама по собі недостатньою; і (f) тому за батьками все ще залишалося право знати правду про справжню долю їхніх дітей, чого можна було досягти лише шляхом прийняття спеціального закону [*lex specialis*].

5. Звіт Робочої групи, поданий до Парламенту 28 грудня 2010 року (Izveštaj o radu radne grupe za izradu predloga zakona radi stvaranja formalno-pravnih uslova za postupanje nadležnih organa po prijavama o nestanku novorođene dece iz porodilišta)

30. У відповідь на висновки і рекомендації Парламентської доповіді від 14 липня 2006 року (дивись пункти 26 та 27 вище), 5 травня 2010 року Парламентом була створена робоча група (дивись пункт 28 вище). Її завданням було надати оцінку ситуації та пропозиції щодо внесення необхідних змін до законодавства.

31. 28 грудня 2010 року Робоча група подала Парламенту звіт. На підставі детального аналізу поточного (вже зміненого) законодавства вона зробила висновок про відсутність потреби вносити будь-які зміни до нього, за винятком тих, які стосувалися збирання та використання медичних даних, проте і з цього приводу нове законодавство вже було підготовлено (*nacrt Zakona o evidencijama u oblasti zdravstva*). Робоча група окремо відзначила, поміж іншого, що стаття 34 Конституції [Сербії] унеможлиблювала збільшення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинені у минулому злочини або запровадження нових, більш серйозних кримінальних правопорушень та/чи більш суворих покарань за вчинені у минулому злочини (дивись пункт 32 нижче). Проте чинний Кримінальний кодекс вже передбачав кілька кримінальних правопорушень, якими охоплювались відповідні діяння, а Закон про охорону здоров'я встановив детальну процедуру, яка унеможлиблювала незаконне відібрання у батьків новонароджених дітей у лікарнях (дивись пункти 35 та 41 нижче).

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

A. Конституція Республіки Сербія (Ustav Republike Srbije; опублікована в Офіційній газеті Республіки Сербія – OG RS – № 98/06)

32. Стаття 34 Конституції передбачає наступне:

“Ніхто не може бути засуджений за будь-яке діяння, яке не становило собою кримінальне правопорушення згідно закону або будь-яким іншим нормам, які ґрунтувалися на законі, на час його вчинення. Так само не може застосовуватись покарання, яке не було передбачене за таке діяння на відповідний час.

Покарання встановлюються у відповідності з нормами, які діяли на момент вчинення діяння, за винятком випадків, коли наступна норма передбачає більш м'яке покарання для правопорушника. Кримінальні правопорушення і покарання повинні визначатися законом.”

В. Кримінальний кодекс Соціалістичної Республіки Сербія 1977 року (Krivični zakon Socijalističke Republike Srbije; опублікований в Офіційній газеті Соціалістичної Республіки Сербія, №№ 26/77, 28/77, 43/77 і 20/79)

33. Стаття 116 передбачала, зокрема, що кожен, хто незаконно позбавив свободи чи викрав неповнолітню дитину від її батьків, підлягав покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від одного до десяти років.

С. Кримінальний кодекс Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія 1976 року (Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije; опублікований в Офіційній газеті Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія – OG SFRY – №№ 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 і 54/90, в Офіційній газеті Федеративної Республіки Югославія, №№ 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 24/94 і 61/01, та в Офіційній газеті Республіки Сербія, № 39/03)

34. Статті 95 і 96 передбачали, зокрема, що строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, визначений у статті 116 Кримінального кодексу Соціалістичної Республіки Сербія, закінчуються, якщо спливає понад двадцять років з часу вчинення цього злочину.

Д. Кримінальний кодекс Республіки Сербія 2005 року (Krivični zakonik; опублікований в Офіційній газеті Республіки Сербія, №№ 85/05, 88/05, 107/05, 72/09 і 111/09)

35. Згідно статей 191, 192, 388 і 389 різні форми викрадення дитини та торгівлі людьми, у тому числі з метою усиновлення/удочеріння, визнаються злочином.

Е. Закон про зобов'язання (Zakon o obligacionim odnosima; опублікований в Офіційній газеті Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, №№ 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 і 31/93)

36. Статті 199 і 200 передбачають, зокрема, що кожному, хто зазнав страху, фізичного болю чи дійсного душевного страждання внаслідок порушення його чи її “особистих прав” (*prava ličnosti*), має бути надане право вимагати фінансової компенсації у цивільних судах і на додаток - будь-яких інших форм відновлення порушених прав, “здатних забезпечити” адекватну нематеріальну сатисфакцію.

37. Пункти 1 і 2 статті 376 передбачають, що вимога на підставі вищезазначених положень може бути подана протягом трьох років з тієї дати, коли скривджена сторона дізналася про відповідну шкоду та встановила відповідальну особу, але у будь-якому разі не пізніше п'яти років з часу самої події.

38. Пункт 1 статті 377 далі передбачає, що у разі, коли відповідна шкода заподіяна унаслідок вчинення кримінального правопорушення, строк позовної давності може бути продовжений таким чином, щоби відповідати строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, який підлягає застосуванню.

F. Відповідна національна судова практика

39. 4 червня 1998 року Верховний суд (Rev. 251/98) постановив, що строки позовної давності стосовно різних форм нематеріальної шкоди (дивись пункти 36-38 вище) не починають спливати, доки оскаржувана ситуація не припиниться (*kada su pojedini vidovi neimovinske štete dobili oblik konačnog stanja*).

40. 21 квітня 2004 року Верховний суд (Rev. 229/04) далі вирішив, що “особисті права” у розумінні Закону про зобов'язання включають, поміж іншого, і право на повагу до сімейного життя.

G. Закон про охорону здоров'я (Zakon o zdravstvenoj zaštiti; опублікований в Офіційній газеті Республіки Сербія, №№ 107/05, 72/09, 88/10 і 99/10)

41. Статті 219-223 передбачають, зокрема, подробиці визначення часу і причин смерті новонародженого немовля під час перебування у лікарні. Конкретно лікарня має якнайшвидше повідомити родину про це і надати батькам доступ до тіла. Проводиться розтин і біологічні зразки зберігаються для будь-яких майбутніх потреб. Якщо причина смерті не встановлена, про це інформують поліцію, а муніципальні органи влади інформуються за будь-яких обставин.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

42. Заявниця посилалася на статті 4, 5 і 8 Конвенції, проте по суті скаржилась на тривалу неспроможність Держави-відповідача надати їй

будь-яку інформацію про справжню долю свого сина. Заявниця також підозрювала, що він ще може бути живим, незаконно відібраним у неї для усиновлення.

43. Суд, будучи вільним визначати те, яку кваліфікацію за законом надавати фактам у розглядуваній ним справі (дивись рішення у справі «Акденіз проти Туреччини» [*Akdeniz v. Turkey*] від 31 травня 2005 року, заява №25165/94, пункт 88), вважає, що ця заява має бути розглянута за статтею 8 Конвенції, яка у тій частині, що має відношення до даної справи, звучить наступним чином:

“1. Кожен має право на повагу до свого ... сімейного життя ...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.”

А. Прийнятність

*1. Відповідність критерію *ratione temporis**

(а) Аргументи сторін

44. Уряд твердив, що факти, які були “складовими стверджуваного втручання”, стосувалися періоду до 3 березня 2004 року, тобто дати, коли Конвенція набула чинності для Сербії. Зокрема, дитину заявниці, як вона стверджувала, відібрали у неї 31 жовтня 1983 року, а заява її чоловіка про вчинення кримінального правопорушення була відхилена 15 жовтня 2003 року, будучи поданою всього лише близько десятима місяцями раніше. Нарешті, Уряд доводив, що навіть стверджувана нездатність Держави-відповідача виправити оскаржувану ситуацію станом на 3 березня 2004 року не могла віднести скаргу заявниці до компетенції Суду *ratione temporis*.

45. Заявниця стверджувала, що порушення, про яке йдеться, мало триваючий характер і що вона усно скаржилась з цього приводу до різних органів влади на протязі багатьох років.

(б) Оцінка Суду

46. Суд повторює, що його юрисдикція *ratione temporis* охоплює лише період після ратифікації Державою-відповідачем Конвенції або Протоколів до неї. Однак після дати ратифікації і далі стверджувані дії і упущення Держави мають розглядатися з точки зору відповідності Конвенції і Протоколам до неї, тобто всі наступні факти підпадають

під юрисдикцію Суду, навіть якщо вони є лише продовженням вже існуючої ситуації (дивись для прикладу рішення у справах «*Yağcı i Sargin проти Туреччини*» [*Yağcı and Sargin v. Turkey*] від 8 червня 1995 року, пункт 40, Серії А №319-А, і «*Алмейда Гарретт, Машкареньяш Фалькао та інші проти Португалії*» [*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*], заяви №№29813/96 і 30229/96, пункт 43, ECHR 2000-I).

47. Далі слід зауважити, що зникнення є дуже специфічним явищем, що має риси триваючої ситуації невизначеності та безвідповідальності, за якої відсутня інформація чи навіть здійснюється умисне приховання та введення в оману щодо того, що трапилося. Така ситуація досить часто розтягується у часі, продовжуючи страждання батьків чи родичів зниклої особи. У силу цього не можна сказати, що зникнення є просто “одномоментною” дією чи подією; додаткова відмінна риса у вигляді нехтування запитів про місце перебування і долю зниклої особи дає привід вести мову про триваючу ситуацію. Таким чином, потенційно позитивне зобов’язання зберігатиметься аж доти, доки не буде надано пояснення щодо долі особи. Це правило діє навіть у тих випадках, коли смерть особи може в кінцевому рахунку презюмуватись (дивись, хоча і в контексті статей 2 і 3 [Конвенції], рішення у справі «*Варнава та інші проти Туреччини*» [*Varnava and Others v. Turkey*] [Велика Палата], заяви №№16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 і 16073/90, пункт 148, ECHR 2009).

48. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що син заявниці, як стверджується, помер або зник 31 жовтня 1983 року, тоді як Конвенція набула чинності для Сербії 3 березня 2004 року. Однак, стверджувана нездатність Держави-відповідача надати заявниці точну і/або правдоподібну інформацію про долю її сина продовжувалась до цієї дати. За таких обставин Суд вважає, що скарга заявниці стосується триваючої ситуації (дивись, з урахуванням відповідних відмінностей, згадане вище рішення у справі «*Варнава та інші проти Туреччини*» [*Varnava and Others v. Turkey*] [Велика Палата], пункти 130-50, та у контексті статті 8 – рішення у справі «*Куріч та інші проти Словенії*» [*Kurić and Others v. Slovenia*] [Велика Палата], заява №26828/06, пункти 238 і 240-42, ECHR 2012 (витяги)).

49. Як наслідок, заперечення Уряду щодо браку юрисдикції *ratione temporis* має бути відхилене. Тому Суд уповноважений розглянути скаргу заявниці у тій частині, в якій вона стосується стверджуваної нездатності Держави-відповідача виконати процедурні зобов’язання за Конвенцією станом на 3 березня 2004 року. Однак він може врахувати факти, які передували ратифікації, у мірі, в якій вони могли створити триваючу ситуацію, яка продовжувалась після цієї дати, чи могли бути важливими для розуміння фактів, які відбулися в подальшому (дивись,

з урахуванням відповідних відмінностей, згадане вище рішення у справі «Куріч та інші проти Словенії», пункт 240).

2. Правило шести місяців

(а) Аргументи сторін

50. Уряд наполягав, що скарга заявниці була подана занадто пізно, оскільки вона дізналася про результати її кримінальної справи більш ніж за чотири роки перед тим. Тому заявниці слід було подавати заяву до Суду на протязі шести місяців після набуття чинності Конвенцією для Сербії, а саме з 3 березня 2004 року. Хоча насправді різні офіційні звіти були підготовлені після цієї дати, Уряд стверджував, що заявниця не могла “обґрунтовано сподіватись”, що будь-який з них міг би дати їй можливість ініціювати провадження, здатне привести до “вирішення її справи”. В силу цього про якесь “відновлення” зобов’язань Держави-відповідача за Конвенцією не могло йтися.

51. Заявниця зазначила, що Парламентська доповідь від 14 липня 2006 року і звіт Омбудсмена від 29 липня 2010 року надали їй надію на подальше вирішення ситуації та відновлення врешті-решт її прав, і що такі сподівання закінчились лише 28 грудня 2010 року, коли Робоча група подала свій власний звіт до Парламенту.

(b) Оцінка Суду

52. Метою шестимісячного строку за пунктом 1 статті 35 є сприяння правовій визначеності шляхом забезпечення того, що справи, у яких піднімаються питання за Конвенцією, розглядаються у розумний строк, а прийняті у минулому рішення не перебувають під постійною загрозою оскарження. Він позначає часові обмеження здійснюваного Судом нагляду і дає сигнал як особам, так і державним органам влади щодо періоду, поза яким такий нагляд більше не є можливим (дивись серед інших джерел ухвалу у справі «Уокер проти Сполученого Королівства» [*Walker v. the United Kingdom*] (dec.), заява №34979/97, ECHR 2000-I).

53. За загальним правилом, шестимісячний термін починає спливати з дати остаточного рішення у процесі вичерпання національних засобів правового захисту. Однак, якщо з самого початку очевидно, що для заявника не існує ефективних засобів правового захисту, даний період починає спливати з дати дій чи заходів, які оскаржуються, або з дати, коли заявник дізнався про цю дію чи її вплив на нього, чи заподіяння йому шкоди (дивись «Денніс та інші проти Сполученого Королівства» [*Dennis and Others v. the United Kingdom*] (dec.), заява №76573/01, ухвала від 2 липня 2002 року).

54. Тим не менш вже зазначалося, що шестимісячний термін як такий не застосовується до триваючих ситуацій (дивись для прикладу *«Агротексім Геллас С.А. та інші проти Греції»* [Agrotexim Hellas S.A. and Others v. Greece], заява №14807/89, рішення Комісії від 12 лютого 1992 року, DR 72, пункт 148, і рішення у справі *«Коне проти Румунії»* [Cone v. Romania] від 24 червня 2008 року, заява №35935/02, пункт 22); це пояснюється тим, що якщо існує ситуація триваючого порушення, то строк, що підлягає застосуванню, поновлюється заново кожного дня і лише у разі закінчення ситуації остаточний шестимісячний термін з цього часу почне добігати до кінця.

55. Однак далеко не всі триваючі ситуації однакові. Що стосується зникнень, то заявники не можуть вичікувати безкінечно довго перед тим, як подати заяву до Суду. У ситуації нехтування і невизначеності та, за визначенням, нездатності надати пояснення тому, що відбулося, якщо не ознак умисного приховання та введення в оману з боку певних органів влади, родичам зниклої особи набагато важче оцінити те, що відбулося чи на що можна очікувати. Потрібно зважити на непевність і збентеження, які часто є наслідком зникнення. Тим не менш, у заявах може бути відмовлено через запізнілість у випадках, коли мала місце надмірна і не пояснена затримка з боку заявників з часу, як тільки вони дізналися чи повинні були дізнатися про те, що жодного розслідування не було розпочато чи це розслідування перейшло у пасивні форми чи стало неефективним та, за будь-якого з цих варіантів, немає негайної і реалістичної перспективи забезпечення ефективного розслідування у майбутньому. У разі продовження намагань розібратися з ситуацією зникнення заявники можуть резонно очікувати на такий розвиток, який може вирішити ключові фактичні та правові питання. Дійсно, допоки існує певний змістовний контакт між родинами і органами влади щодо скарг і запитів про надання інформації, певні ознаки або реалістична ймовірність просування заходів з розслідування, питання неналежної затримки зазвичай не виникатимуть. Водночас, коли спливає значний проміжок часу та виникають істотні затримки та затишшя у діяльності з розслідування, тоді настане момент, коли родичі мають усвідомити, що жодного ефективного розслідування не було чи не буде проведено (дивись згадане вище рішення у справі *«Варнава та інші проти Туреччини»* [Varnava and Others v. Turkey] [Велика Палата], пункти 162 і 165).

56. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що 14 липня 2006 року Парламент Сербії офіційно прийняв звіт, який було підготовлено його Слідчою Комісією. Звіт включав, зокрема, рекомендацію про те, що необхідно було об'єднати зусилля всіх органів влади і внести зміни до відповідного законодавства з метою надання адекватної сатисфакції батькам (дивись пункт 27(d) вище). 16 квітня 2010 року національні медіа повідомили, що Голова Парламенту Сербії заявив про початок

роботи над створенням робочої групи Парламенту з метою підготовки нового законодавства, яке мало надати адекватну сатисфакцію батькам “зниклих дітей” (дивись пункт 28 вище). Нарешті, у своєму звіті від 29 липня 2010 року Омбудсмен Сербії висловив свою думку про те, що за батьками все ще залишалося право знати правду про справжню долю їхніх дітей, і запропонував у зв’язку з цим прийняти спеціальний закон [*lex specialis*] (дивись пункт 29(f) вище).

57. За таких, як слід визнати, доволі специфічних обставин, і попри загальний період часу, який минув, не можна сказати, що заявниця не мала рації, очікуючи результату розвитку подій, які могли “розв’язати ключові фактичні та правові питання” стосовно її скарги, принаймні до подання звіту Робочої групи 28 грудня 2010 року, коли стало цілком очевидним, що жодної сатисфакції не очікується (дивись пункти 30 і 31 вище). Оскільки заява у цій справі була подана 22 квітня 2008 року, заперечення Уряду повинно бути відхилене.

3. Вичерпання національних засобів правового захисту

(а) Аргументи сторін

58. Уряд стверджував, що заявниця по суті не намагалася вичерпати національні засоби правового захисту. Зокрема, саме її чоловік подав заяву про кримінальне правопорушення, а вона особисто не подала цивільний позов на підставі статей 199 і 200 Закону про зобов’язання, як їх застосовує і тлумачить Верховний суд у своїй практиці, що вище описано у пунктах 36-40. Далі Уряд надав три рішення Верховного суду, за якими позивачам була надана компенсація за шкоду, заподіяну внаслідок медичних помилок та неправомірної поведінки поліції, та одне рішення, яким було скасовано рішення районного суду, прийняте в останньому контексті (дивись №1118/03, 807/05 і 51/07 від 10 квітня 2003 року, 1 грудня 2005 року і 13 березня 2007 року відповідно). У будь-якому разі Уряд вважав принципово неправильним, що Державо-учасниця [Конвенції] має надавати ефективну сатисфакцію заявникам у справах, у яких стверджуване порушення їхніх прав мало місце до ратифікації Конвенції.

59. Заявниця наполягала на тому, що подана її чоловіком заява про кримінальне правопорушення вочевидь включала і її власну скаргу з цього приводу, оскільки питання в цілому стосувалося зникнення їхньої дитини. Дійсно, згадана скарга була подана у 2003 році, проте до цього заявниця не мала змоги одержати будь-які відповідні докази чи сподіватись на будь-яку сатисфакцію. Просто кажучи, “питання зниклих дітей” було свого роду табу до 2001 року, коли батьки, яких це стосувалося, почали самоорганізовуватись, медіа почали інтенсивну кампанію висвітлення цих подій і навіть на пленарних засіданнях Парламенту почалися обговорення з цього приводу. Слід також далі

зауважити, що тим часом застосовні терміни давності притягнення до кримінальної відповідальності та позовної давності вступили у дію.

(b) Оцінка Суду

60. Суд повторює, що згідно пункту 1 статті 35 Конвенції він може розглядати заяви лише тоді, коли всі національні засоби правового захисту були вичерпані. Метою статті 35 є надання можливості Договірним Державам попередити або ж виправити стверджувані з їхнього боку порушення перед тим, як ці твердження будуть передані до Суду (дивись для прикладу ухвалу у справі «*Міфсуд проти Франції*» [*Mifsud v. France*] (dec.) [Велика Палата], заява №57220/00, пункт 15, ECHR 2002-VIII). Зобов'язання із вичерпання національних засобів правового захисту вимагає від заявника здійснити звичайне використання тих засобів, які є ефективними, достатніми і доступними щодо його чи їх скарг на підставі Конвенції. Щоби бути ефективним, засіб правового захисту має бути здатним безпосередньо виправити оскаржуваний стан справ (дивись рішення у справі «*Балог проти Угорщини*» [*Balogh v. Hungary*] від 20 липня 2004 року, заява №47940/99, пункт 30). Суд також неодноразово підкреслював, що правило вичерпання слід застосовувати з певним ступенем гнучкості та без надмірного формалізму (дивись рішення у справі «*Рінгайзен проти Австрії*» [*Ringeisen v. Austria*] від 16 липня 1971 року, пункт 89, Серії А № 13).

61. З точки зору тягара доведення саме на Уряд, який заявляє про не вичерпання, покладається обов'язок довести Суду, що засіб правового захисту був ефективним, наявним у теорії та на практиці у відповідний час (дивись серед інших рішення у справах «*Вернійо проти Франції*» [*Vernillo v. France*] від 20 лютого 1991 року, пункт 27, Серії А №198, та «*Далія проти Франції*» [*Dalia v. France*] від 19 лютого 1998 року, пункт 38, *Збірка рішень і ухвал Європейського суду з прав людини 1998-I*). Як тільки вказаний тягар задоволений, до заявника переходить обов'язок довести, що висунутий Урядом засіб правового захисту був у дійсності вичерпаний або ж був з певної причини неадекватним чи неефективним за конкретних обставин його справи, або ж існували особливі обставини, які звільняли його чи її від цієї вимоги (дивись рішення у справі «*Данкевич проти України*» [*Dankevich v. Ukraine*] від 29 квітня 2003 року, заява №40679/98, пункт 107).

62. Що стосується цієї справи, Суд зауважує, що чоловік заявниці дійсно подав заяву про кримінальне правопорушення від свого імені та від імені заявниці, оскільки відповідний інцидент стосувався тієї самої події, яка в рівній мірі була важлива для них обох. Вказана заява була відхилена прокуратурою, проте без будь-якої вказівки на те, чому не було проведено жодного попереднього розслідування (дивись пункт 17 вище). Надалі будь-яке кримінальне провадження було б припинене за

давністю, строк якої закінчувався у жовтні 2003 року, і тому не було би здатним надати будь-яку сатисфакцію після цього (дивись пункти 27(c) та 34 вище).

63. Що стосується цивільного позову, Суд вважає, що даний засіб захисту не міг би виправити оскаржуваний стан справ. У кращому разі цивільні суди могли визнати порушення “особистих прав” заявниці та присудити компенсацію за завдану цим моральну шкоду. Вони могли також ймовірно присудити інші форми відшкодування, “здатні” надати нематеріальну сатисфакцію. Однак жоден з цих засобів не міг ефективно виправити те, що складало основу скарги заявниці, а саме потребу в наданні інформації про “справжню долю її сина”. Уряд безперечно не надав жодних доказів протилежного. Суд насамкінець зауважує, що ані Парламент, ані Омбудсмен не надали відповідь на це питання у своїх відповідних звітах. Справді, сама по собі рекомендація про прийняття спеціального закону [*lex specialis*] свідчить про припущення ними того, що жодні існуючі національні засоби правового захисту, включаючи згаданий цивільний позов, не могли бути ефективними (дивись пункти 27(d), 28 і 29(f) вище).

64. Тому заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів правового захисту повинно бути відхилене.

4. Висновок

65. Суд зауважує, що скарга заявниці не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав і тому має бути оголошена прийнятною.

В. Суть

1. Аргументи сторін

66. Заявниця ще раз підтвердила свою скаргу з приводу триваючої нездатності Держави-відповідача надати їй інформацію про справжню долю свого сина. Вона додала, що якби її син помер, як стверджував МЦЧ, він повідомив би про смерть компетентні муніципальні органи, показав би тіло батькам і пред’явив би звіт про результати розтину.

67. Уряд доводив, що Державі-відповідачу не можна було ставити у вину жодні порушення прав заявниці, оскільки нібито зникнення її сина трапилося у медичній установі, а не у державному органі. Також не було жодних доказів того, що дитину заявниці насправді відібрали у неї незаконно. Хоча з боку МЦЧ і могли мати місце певні процедурні упущення у 1983 році, заявниця не скористалася жодним з внутрішніх засобів правового захисту, незважаючи на те, що вони могли надати відшкодування за будь-які порушення, від яких вона постраждала. Це

питання також неодноразово розглядалося на національному рівні та відповідна правова база і практика були змінені з метою забезпечення адекватних гарантій. Проте будь-які зміни до кримінального закону не могли за визначенням бути застосовані до ситуації заявниці, оскільки вона виникла за надто багато років перед тим (дивись пункти 24, 25 і 31 вище).

2. Оцінка Суду

68. Взаємне задоволення від спілкування батька чи матері і дитини становить фундаментальний елемент “сімейного життя” у розумінні статті 8 Конвенції (дивись серед багатьох інших джерел рішення у справі «*Монорі проти Румунії та Угорщини*» [*Monory v. Romania and Hungary*] від 5 квітня 2005 року, заява №71099/01, пункт 70).

69. Важливою метою статті 8 є захист індивіда від свавільного втручання з боку органів влади. Однак у цьому положенні втілені додаткові позитивні зобов'язання, які, зокрема, поширюються на ефективність будь-яких процедур розслідування стосовно сімейного життя особи (дивись з урахуванням відповідних відмінностей і у контексті “приватного життя” рішення у справі «*М.С. проти Болгарії*» [*M.C. v. Bulgaria*], заява №39272/98, пункти 152 і 153, ECHR 2003-XII).

70. У згаданій вище справі «*Варнава та інші проти Туреччини*» [*Varnava and Others v. Turkey*] Велика Палата, хоч і в контексті статті 3 [Конвенції], вирішила наступним чином:

“200. Явище зникнень покладає особливий тягар на родичів зниклих осіб, яких тримають у невіданні щодо долі їхніх близьких та які страждають від мук невизначеності ... Суть порушення полягає не у тому, що мало місце серйозне порушення прав людини щодо зниклої особи; воно полягає у реакції і ставленні властей до ситуації, коли вона була доведена до їхнього відома ... Інші важливі фактори включають ... ступінь, до якого член родини був очевидцем подій, що розглядаються, залученість члена родини до спроб отримати інформацію про зниклу особу ... Таке порушення не обмежується випадками, коли Держава-відповідач визнається відповідальною за зникнення ..., але може виникати і тоді, коли нездатність властей відреагувати на пошуки родичами інформації чи перешкоди, що виникають на їхньому шляху, змушує їх винести основний тягар спроб з'ясувати будь-які факти та може розглядатися в якості демонстрації кричущого, триваючого і бездушного ігнорування зобов'язання пояснити місце перебування і долю зниклої особи.”

Суд вважає, що з урахуванням відповідних відмінностей зазначені міркування є прямо застосовними до дуже специфічного контексту позитивних зобов'язань за статтею 8 у даній справі.

71. Зважаючи на це та повертаючись до даної справи, він зауважує, що тіло сина заявниці ніколи не передавалось заявниці чи її родині і що причина смерті ніколи не була встановлена (дивись пункти 22 і 14 вище, у такому порядку). Більше того, заявниці ніколи не було надано звіт про результати розтину чи поінформовано про те, коли і де її сина

нібито було поховано. До того ж, його смерть ніколи не була офіційно зареєстрована (дивись пункти 22 і 15 вище, у такому порядку). Подана чоловіком заявниці заява про кримінальне правопорушення також була, як виявилось, відхилена без належного розгляду (дивись пункт 17 вище) і сама заявниця все ще не має жодної достовірної інформації про те, що трапилось з її сином.

72. Більш того, Суд зауважує, що органи влади Держави-відповідача самі визнали за різних okazій вже після ратифікації Сербією Конвенції, що (a) у 1980-х роках існували серйозні недоліки у чинному на той час законодавстві та у процедурах різних державних органів та установ охорони здоров'я; (b) не існувало жодних послідовних законодавчих положень з приводу того, як діяти у ситуаціях, коли новонароджене немовля помирало у лікарні; (c) пануюча думка медиків полягала у тому, що батьків слід оберігати від душевного болю, пов'язаного з необхідністю поховання їхніх новонароджених дітей, через що цілком можливо, що певні пари умисно позбавлялися можливості це зробити; (d) ця ситуація виправдовувала сумніви чи занепокоєння батьків щодо того, що насправді трапилось з їхніми дітьми, і в силу цього не можна виключати, що ті діти, про яких йде мова, насправді були незаконно відібрані у їх родин; (e) реакція Держави-відповідача у період між 2006 і 2010 роками була сама по собі недостатньою; і (f) тому за батьками все ще залишалося право знати правду про справжню долю їхніх дітей (дивись пункти 26-29 вище).

73. Нарешті, попри кілька ніби багатообіцяючих офіційних ініціатив у період між 2003 і 2010 роками, поданий до сербського Парламенту 28 грудня 2010 року звіт Робочої групи робив висновок, що жодних змін до існуючого, вже доповненого законодавства, не було потрібно вносити, за винятком того, що стосувалося збирання і використання медичних даних. За таких обставин цілком зрозуміло, що це лише покращувало ситуацію на майбутнє і по суті нічого не пропонувало тим батькам, включаючи заявницю, які зазнали тяжких випробувань у минулому (дивись пункти 30 і 31 вище).

74. Вищезазначених міркувань достатньо для Суду, щоби дійти до висновку, що заявниця постраждала від триваючого порушення права на повагу до її сімейного життя з огляду на триваючу неспроможність Держави-відповідача надати їй достовірну інформацію про долю її сина.

75. Відповідно було допущене порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 8 КОНВЕНЦІЇ

76. Заявниця далі скаржилася за статтею 13 Конвенції на триваючу неспроможність Держави-відповідача надати їй будь-яку сатисфакцію за триваюче порушення її “сімейного життя”.

77. Уряд заперечував по суті цієї скарги (дивись пункт 58 вище).

78. Суд вважає, що дана скарга підпадає під дію статті 13, взятої у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

79. Перше з цих положень передбачає наступне:

“Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.”

80. Зважаючи на те, що скарга заявниці за статтею 13 по суті своїй така ж сама, як її скарга за статтею 8, і беручи до уваги свої висновки з приводу останньої (дивись, зокрема, пункт 73 вище), Суд оголошує скаргу за статтею 13 прийнятною, але вважає, що немає потреби окремо розглядати її по суті.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

81. Стаття 41 Конвенції передбачає:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.”

A. Шкода

82. Заявниця просила 50,000 Євро в якості відшкодування моральної шкоди.

83. Уряд заперечував проти цієї вимоги.

84. Суд вважає, що заявниця безперечно зазнала моральної шкоди. Беручи до уваги суть виявленого у цій справі порушення і здійснюючи оцінку на справедливій основі, Суд присуджує їй 10,000 Євро у цій частині.

B. Судові та інші витрати

85. Заявниця також просила відшкодувати 2,750 Євро судових та інших витрат, які вона понесла у зв'язку з розглядом справи в Суді.

86. Уряд заперечував проти цієї вимоги.

87. Згідно практики Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише тоді, коли продемонструє, що вони були дійсно і необхідно зроблені і їхній обсяг є розумним. У даній справі, беручи до уваги наявні в його розпорядженні документи та зазначені вище критерії, а також той факт, що заявниці вже було надано 850 Євро за схемою правової допомоги Ради Європи, Суд вважає, що справедливим буде присудити їй додатково 1,800 Євро для покриття понесених нею витрат.

С. Пеня

88. Суд вважає, що пеня у разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, плюс три відсоткові пункти.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

89. Стаття 46 Конвенції передбачає наступне:

“1. Високі Договірні Сторони зобов’язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.”

90. Із цих положень випливає, зокрема, що рішення, в якому Суд знаходить порушення, покладає на Державу-відповідача юридичне зобов’язання не лише оплатити тим, кого воно стосується, будь-які суми коштів, присуджені в якості справедливої сатисфакції, але також обрати під наглядом Комітету Міністрів загальні і/або, у разі потреби, - індивідуальні заходи, яких має бути вжито в межах їх національного правового порядку для того, щоби покласти край виявленому Судом порушенню і виправити, наскільки це можливо, його наслідки (дивись рішення у справі «Скоццарі і Джунта проти Італії» [*Scozzari and Giunta v. Italy*] [Велика Палата], заяви №№ 39221/98 і 41963/98, пункт 249, ECHR 2000-VIII).

91. У цьому зв’язку заявниця просила, щоби Державу-відповідача було зобов’язано внести зміни до законодавства з тим, щоби посилити покарання за відповідні кримінальні правопорушення, збільшити строк давності притягнення до кримінальної відповідальності, який підлягає застосуванню, і, як наслідок, відновити кримінальне провадження у її справі.

92. З огляду на викладене вище та на значну кількість потенційних заявників, Держава-відповідач повинна на протязі одного року з дати набуття цим рішенням чинності у відповідності до пункту 2 статті 44 Конвенції вжити всіх необхідних заходів, бажано шляхом прийняття

спеціального закону [*lex specialis*] (дивись звіт Омбудсмена від 29 липня 2010 року у пункті 29 вище), щоби забезпечити запровадження механізму, спрямованого на надання індивідуальної сатисфакції всім батькам у такій самій ситуації як і заявниця чи достатньо подібній до ситуації заявниці (дивись пункт 26 вище). Такий механізм повинен перебувати під наглядом незалежного органу, який міг би надавати достовірні відповіді стосовно долі кожної дитини та присуджувати у необхідних випадках справедливу компенсацію.

93. Що стосується всіх аналогічних заяв, які наразі перебувають на його розгляді, Суд вирішує призупинити їх розгляд на цей період. Це рішення не позбавляє Суд права у будь-який момент визнати будь-яку з цих заяв неприйнятною чи вилучити її зі списку справ у відповідності до Конвенції.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОСТАЙНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 8 Конвенції;
3. *Постановляє*, що окремо розглядати скаргу за статтею 13 немає потреби;
4. *Постановляє*
 - (а) що Держава-відповідач має заплатити заявниці на протязі трьох місяців від дати, коли це рішення стане остаточним у відповідності до пункту 2 статті 44 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у сербські динари за курсом, що застосовуватиметься на дату розрахунку:
 - (i) 10,000 Євро (десять тисяч Євро) на відшкодування моральної шкоди і суму будь-якого податку, який може бути стягнуто з цієї суми;
 - (ii) 1,800 Євро (одна тисяча вісімсот Євро) на відшкодування судових та інших витрат і суму будь-якого податку, який може бути стягнуто з цієї суми;
 - (б) що по спливу згаданого вище тримісячного строку і до моменту розрахунку на вищевказані суми будуть нараховуватись прості відсотки у розмірі, що дорівнюють граничній позичковій ставці Європейського центрального банку, чинній на період невиплати, плюс три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції;

6. *Постановляє*, що Держава-відповідач повинна на протязі одного року з дати набуття цим рішенням чинності у відповідності до пункту 2 статті 44 Конвенції вжити всіх необхідних заходів, щоби забезпечити запровадження механізму, спрямованого на надання індивідуальної сатисфакції всім батькам у такій самій ситуації як і заявника чи достатньо подібній до ситуації заявниці (дивись пункт 92 цього рішення);
7. *Вирішує* призупинити на один рік з дати набуття цим рішенням чинності розгляд всіх аналогічних заяв, які вже є у провадженні Суду, що не позбавляє Суд права у будь-який момент визнати будь-яку з цих заяв неприйнятною чи вилучити її зі списку справ у відповідності до Конвенції.

Складено англійською мовою та повідомлено в письмовій формі 26 березня 2013 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Франсуаза Еленс-Пассос
заступник Секретаря

Гвідо Раймонді
Голова

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька. Цей переклад здійснено за дорученням та за підтримки Трастового фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є для Суду обов'язковим і Суд не несе відповідальності за його якість. Його можна завантажити з бази даних HUDOC, де розміщена практика Європейського суду з прав людини (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-якої іншої бази даних, у якій він розміщений зі згоди Суду. Він може бути відтворений з некомерційною метою за умови зазначення повної назви справи разом із вищенаведеним позначенням авторського права та посиланням на Трастовий фонд з прав людини. При потребі використати будь-яку частину цього перекладу з комерційною метою, будь-ласка, зверніться за електронною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case

is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int